

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TARİH ARAŞTIRMA MERKEZİ

**SAVAŞTAN BARIŞA:
150. YILDÖNÜMÜNDE KIRIM SAVAŞI
VE
PARİS ANTLAŞMASI (1853-1856)**

22-23 Mayıs 2006

BİLDİRİLER

İSTANBUL 2007

KIRIM HARBİ DENİZ SAVAŞLARI

Ali Fuat ÖRENÇ*

XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı coğrafyasında üç devlet rekabet halindeydi: İngiltere, Fransa ve Rusya. İngiltere, Hindistan'a en kısa yol olan Akdeniz'i, buradaki gücünü etkileyebilecek potansiyele sahip olan Fransa ve Rusya'ya karşı koruma ve kendisine bağlı bulunan İslam ülkeleriyle de ilişkilerini emniyet altında tutma politikasını yürütmekteydi. Fransa ise Akdeniz'e el atmak suretiyle Hindistan yolunun Mısır kapısını elde etmek, siyasî ve ekonomik alanda İngiltere'ye karşı üstün bir durum sağlamak amacını taşıyordu. Fransa'nın 1798'de Mısır'ı işgali sonrasında İngiliz-Fransız donanmalarının *Ebukır*'daki savaştan İngiltere'nin mutlak üstünlükle çıkışı, Fransa'nın bu amaçlarına büyük darbe vurmuştu. Nihayet 21 Ekim 1825'te İngiliz Donanması ile Fransız-İspanyol birleşik donanmaları arasındaki *Trafalgar Muharebesi*'nin İngiltere'ye tam manasıyla deniz hâkimiyeti sağlaması, Fransız emellerinin gerçekleşme imkânını büsbütün ortadan kaldırmıştı¹.

Rusya ise Akdeniz'e çıkmak, bu amaçla İstanbul ve Boğazları ele geçirmek, Anadolu ve Orta Asya'da genişleme siyasetini korumakta olduğundan, Osmanlı egemenliği altındaki yabancı unsurları zaman zaman kışkırtmaktaydı. Rusya'nın geleneksel politikası olan İstanbul ve Boğazları alıp, sıcak denizlere inme arzularının en hararetli takipçilerinden biri de Çar I. Nikola idi². Bu fikir kendisinde bir saplantı (*idée fixe*) halini almıştı³.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-mail: ore@istanbul.edu.tr.

¹ Saim Besbelli, *1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı*, Ankara 1977, s. 1.

² Mairin Mitchell, *Rusyanın Denizcilik Tarihi*, (çev. S. Gökdemir), İstanbul 1974, s. 96-103.

³ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990, s. 68.

Rusya, 1821 Rum İsyanını desteklemiş, İngiltere ve Fransa ile birlikte 1827'de *Navarin Baskını*'na katılarak Osmanlı Donanmasına büyük hasar verilmesinde etkili oldu. 1828-1829 *Osmanlı-Rus Savaşı* ise bağımsız bir Yunanistan'ın kuruluşuna zemin hazırladı. Mısır Valisi *Kavalalı Mehmed Ali Paşa*'nın isyanı (1831-1841) esnasında Osmanlı Devleti'nin zor durumundan yararlanan Rusya, Boğazlarda kendisine avantaj sağlayan 1833 tarihli *Hünkâr İskeleyi Antlaşması*'nın imzalanmasını temin etmişti. Ancak, duruma seyirci kalmayan diğer devletlerin müdahalesiyle 1841 tarihli *Londra Boğazlar Sözleşmesi* ile denge yeniden sağlanabilmişti. Fakat Rusya'nın Osmanlı topraklarındaki faaliyetleri artarak devam etti ve nihayet 1848'de Avrupa'da çıkan ayaklanmaları fırsat bilerek Kudüs'teki *Kutsal Yerler ve Karadağ İsyanı*'nı bahane edip 1853 Kırım Savaşı'nı çıkardı⁴.

⁴ Hayreddin, *1270 Kırım Muharebesinin Tarih-i Siyâsisi*, İstanbul 1326, s. 3-187; Fevzi, *1853-1856 Türk-Rus Harbi ve Kırım Seferi*, İstanbul 1927, s. 2-7; A. Tevfik Gürel, *1853-55 Türk-Rus ve Müttefiklerinin Kırım Savaşı*, İstanbul 1935, s. 2-6, 11-18; N. Iorga, *Osmanlı Tarihi*, (Çev. B. S. Baykal), Ankara 1948, V, s. 443-470; S. Adolphus Slade (Müşavir Paşa), *Türkiye ve Kırım Harbi*, (çev. A. R. Seyfi), İstanbul 1962, s. 41-58; Mufasssal *Osmanlı Tarihi*, VI, İstanbul 1963, s. 3015-3026; İ. Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, İstanbul 1972, s. 141-143; *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı-Rus Kırım Harbi Kafkas Cephesi Harekâtı (1853-1856)*, Ankara 1986, s. 3-10; Kurat, *Türkiye ve Rusya ...*, s. 24-74; David M. Goldfrank, *The Origins of The Crimean War*, London 1994, s. 1 vd.; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul 1995, s. 188-203; Esin Yurdusev, "Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Hindistan Üçgeninde İngiltere'nin Boğazlar Politikası", *Belleten*, Ankara 1999, LXIII/237, s. 559-562. Rus askerî mahfillerinde 1852 sonlarına doğru Osmanlı'ya karşı savaş hazırlıkları talepleri yükselmekte ve İstanbul ile Boğazlar'ın kolayca alınabileceği tartışılmaktaydı. Bunun ani bir saldırı ile yapılabileceği görüşü hakim olmuştu. Adalar Denizi'ndeki İngiliz amiralinden önce Boğazlara yetişme üzerine strateji yapılmaktaydı. Çünkü ani baskın olmazsa Odessa'dan hareket edecek donanmanın haberinin 2 günde İstanbul'a ve oradan da 3-4 günde Malta'ya ulaşacağı, İstanbul'a yaklaşan Rus Donanması'nın Osmanlılar, İngilizler ve belki de Fransızların mukavemeti ile karşılaşacağı biliniyordu. Bundan dolayı Karadeniz donanmasını birden bire değil, ayrı filolar halinde hazırlamak ve ani olarak Boğaz'a girivermekle istenilen netice elde edilebilirdi (Ruslar'ın Boğaz'a yönelik baskın planları çerçevesinde yaptıkları askerî hazırlıklar için bk. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, *Hâriciye Nezâreti Siyasî Evrak (HR. SYS)*, nr. 903/1-5; *Türk silahlı Kuvvetler Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı-Rus Kırım ...*, s. 51-59; Kurat, *Türkiye ve Rusya ...*, s. 69).

Karadeniz ve Kırım

Rusların 22 Nisan 1853'de *Memleketeyn* (Eflak-Buğdan)'e girmesiyle başlayan Kırım Harbi esnasında, daha Rus elçisi *Mensikof* ile İstanbul'da görüşmeler yapılırken İngiltere, Malta'daki donanmasının Boğazlar istikametine hareketini emretmişti. Aynı şekilde Atina taraflarında olan Fransız savaş gemileri de *Çanakkale* istikametine doğru yöneldi. 1841 Boğazlar Sözleşmesi uyarınca *Çanakkale* Boğazı, bütün yabancı savaş gemilerine, barış zamanında kapalı olduğu için⁵ İngiliz ve Fransız gemileri boğaz dışında *Bozcaada* hizasında *Beşike Körfezi*'nde demirlemişlerdi (25 Haziran 1853)⁶.

Osmanlı-Rus gerginliğini sona erdirmek üzere Temmuz 1853'de toplanan *Viyana Konferansı* ve bunu izleyen siyasi faaliyetler, Rusya'nın çözümünden yana olmadığını açıkça ortaya koymuştu⁷. Osmanlı Devleti, Rusya'nın bu tavrı ve kamuoyunun da yoğun desteği ile 29 Eylül'de Rusya'ya savaş ilanını kabul etti ve 4 Ekim 1853'de bu kararı resmen

⁵ Cemal Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1949, s. 222-224.

⁶ Slade, *aynı eser*, s. 63-64.

⁷ Besbelli, *aynı eser*, s. 36.

elçiliklere bildirdi⁸. Rusya ile münasebetlerin kesilmesi üzerine savaş hazırlıklarına hız verildi. Rusların Karadeniz Boğazı'nı zorlamaları ihtimal dâhilinde görülüyordu. Bunun üzerine Boğaz tahkimatları güçlendirilirken, *Büyükdere*'deki savaş gemileri hazır hale getirildi. *Tophane* ve *Barut-hane*'de gece gündüz çalışmalara başlandı. İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden toplanan askerler vapurlarla *Varna*'dan *Tuna* boyuna ve Balkanlar'ın daha başka bölgelerine dağıtıldı⁹.

Savaş ilanı ile kara birliklerinin yanı sıra¹⁰ donanmada da teyakkuz hali bulunuyordu. Gemilerdeki personel ve top sayısının artırılmasına çalışıldı. Ayrıca İngiliz ve Fransız donanmalarının kumandanları ile haberleşmeyi sağlayacak *tercüman* tayinleri yapıldı¹¹.

Bu arada Mısır Hidivi'nden asker ve savaş gemisi istenmesine karar verilmişti. Mısır'dan gelen kara askerinden¹² başka, *İskenderiye*'de hazırlanan ve 14 Ağustos'ta *Büyükdere*'ye ulaşan Mısır gemileri arasında *Kırım* ve *Miftâh-ı Cihâd* kalyonları, *Reşîd*, *Dimyâd* ve *Bahîre* firkateynleri, *Cihâd-peyker* korveti, *Sâika* goleti, *Câ-yı Ferah* briki, *Nil* ve *Pervâz-ı Bahrî* vapurları ile beraberlerinde 40 ticaret gemisi bulunuyordu¹³.

Savaş ilanından sonra Babiâli Beşike'deki İngiliz ve Fransız donanmalarını İstanbul'a davet etmiştir. Hareket eden müttefik gemileri 23 Ekim'de *Büyükdere*'ye demirlemişlerdi¹⁴. İngiliz ve Fransız gemileri İstanbul'a ulaşırken, Osmanlı limanlarındaki Rus ticaret gemilerinin ayrılması için gerekli tedbirler de alınmıştır (29 Ekim 1853)¹⁵. Ayrıca Osmanlı Donan-

⁸ Fevzi, *aynı eser*, s. 15-16.

⁹ Slade, *aynı eser*, 58-62; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1994⁶, V, s. 231.

¹⁰ Kırım Harbi'ne girerken Osmanlı Ordusu'nun durumu için bk. Fevzi, *aynı eser*, s. 8-9; *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı-Rus Kırım ...*, s. 59, 62-72.

¹¹ Besim Özcan, "Rus Donanmasının Sinop Baskını (30 Kasım 1853)", (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1990, s. 56.

¹² *BOA, İrade-Mısır*, nr. 572, 622; *Sadaret Amedî Kalemî (A. AMD)*, nr. 53/62; *Hariciye Nezareti Mektubî Kalemî (HR. MKT)*, nr. 99/67; Slade, *aynı eser*, s. 72-73; Ahmed Lutfî, *Tarih*, (yay. M. Aktepe), İstanbul 1984, IX, s. 82.

¹³ Fevzi, *aynı eser*, s. 23; Gürel, *aynı eser*, s. 336; Besbelli, *aynı eser*, s. 35.

¹⁴ *Mufasssal...*, VI, s. 3031; Besbelli, *aynı eser*, s. 35.

¹⁵ Besbelli, *aynı eser*, s. 36-37.

ması'nda görevli yabancıların durumu hakkında çalışmalar yapılmış, zararlı görülenlerin uzaklaştırılması emredilmiştir. Osmanlı Hükümeti Rusya ile harbin çıkması ihtimaline karşı 17 Temmuz 1853'de bir toplantı yaparak, Karadeniz sahillerinin düşman saldırısından korunması için karakol görevi ile gemi tayinini uygun bulmuş ve bu gemi için bir talimât hazırlamıştı. Ayrıca Boğazlar'daki askerî mevkiiler tahkim edildi. Kaptanıderya'nın isteği üzerine de *Tersane*'den *Sarıyer*'e kadar arazinin krokileri yapılmış ve münasip yerlere işaret direkleri dikilmişti. Böylece haberleşme daha hızlı hareket edilmesinin sağlanması amaçlanıyordu¹⁶.

Savaş öncesi Osmanlı Devleti'nin deniz gücüne bakıldığında Rusya ile mücadele edecek kapasiteye sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Talep üzerine donanmaya katılan Mısır gemileri ile birlikte kalyon, fırkateyn, brik ve vapur türü irili-ufaklı 87 muharebe gemisine sahip olduğu kaydedilmektedir. Ayrıca Tuna'da kullanılmak üzere 60 adet de duba yaptırılmıştı. Gemilerde 20.000 personel hazır bulunduruluyordu¹⁷. Ancak bu personel eğitim bakımından zayıf olduğu gibi, aşağıdaki tabloda gösterilen, Osmanlı Donanması'na mensup savaş gemilerinin tamamı da ileri savaş teknolojisine sahip değildi¹⁸:

¹⁶ Slade, *aynı eser*, 58-66; Özcan, "aynı tez", s. 45-56, 68-69.

¹⁷ Özcan, "aynı tez", s. 66-67.

¹⁸ BOA, HR. SYS, nr. 903, Lef 66, 84; Fevzi, *aynı eser*, s. 22-23; Besbelli, *aynı eser*, s. 21.

KIRIM HARBİ'NDE OSMANLI DONANMASI (1853)			
<i>Gemi Adı</i>	<i>Top Sayısı</i>	<i>Gemi Adı</i>	<i>Top Sayısı</i>
Mahmudiye	128	Necm-feşân	22
Selimiye	128	Feyz-i Ma'bûd	22
Mesudiye (tamirde)	118	Gül-sefid	22
Peyk-i Zafer	118	Ciran-ı Bahrî	22
Memdûhiye	92	Ferah-nüma	-
İdâliye	-	Nesîr-i Ferah	-
Mukaddime-i Hâyâ	-	Nesîr-i Zafer	-
Peyk-i Meserret	72	Necât-fer	-
Teşrîfiye	96	Ereğli	10
Feyziye	-	Feyz-i Bârî	12
Necm-i Şevket	100	Mecidiye	12
Fethiye	96	Taif	12
Cirân-ı Bahrî	-	Sâik-i Şâdî	12
Şâdiye	-	Şehper	16
Nizâmiye	64	Eser-i Cedîd	-
Şeref-resan	62	Peyk-i Şevket	-
Nusretiye	64	Pesen-dîde	-
Nâvek-i Bahrî	64	Eser-i Nüzhed	-
Suriye	64	Eser-i Hayr	-
Nesîm-i Zafer	48	Peyk-i Ticaret	-
Fazlullah	48	Nesîr-i Bahri	-
Avnillah	50	Şeref-nüma	-
Mirât-ı Zafer	40	Câ-yı Ferah	-
Şehâb-ı Bahrî	52	Ahter	-
Muhbir-i Sürûr	36	Nüveydi-i Fütûh	-
Pertev-feşan	48	Tîr-i Zafer	-
Feyz-i Rahmân	40	Serpa	-
Kaid-i Zafer	22	Bahr-i Sefid	-

Osmanlı gemilerinin muhtemel bir savaşta Rus kara ve deniz gücü ile mukayese edilecek durumu yoktu¹⁹. Bu nedenle ittifak yapacağı İngiltere ve Fransa ile müşterek hareket etme zorunluluğu bulunmaktaydı. Bu arada

¹⁹ Fevzi, *aynı eser*, s. 9-11.

davet üzerine 29 Ekim'de İstanbul'a ulaşan *Amiral Dundas* komutasındaki İngiliz Filosu'nda kalyon, kapak, fırkateyn, padıllı vapur ve pervaneli vapur cinsi gemiler mevcuttu. *Amiral Hamelin* komutasındaki Fransız donanmasında ise kalyon, kapak ve vapur türü gemiler bulunuyordu²⁰. Kırım Harbi boyunca Osmanlı'nın yanında savaşa iştirak eden İngiliz ve Fransız filolarının gemi mevcudu ise aşağıda gösterildiği gibiydi²¹:

KIRIM HARBİNDE İNGİLİZ VE FRANSIZ DONANMALARI (1853)			
İngiliz Filosu		Fransız Donanması	
<i>Geminin Adı</i>	<i>Top Sayısı</i>	<i>Geminin Adı</i>	<i>Top Sayısı</i>
Britania	120	Ville de Paris	120
Trafalgar	120	Valmi	120
Albimo	90	Friedland	120
Roodney	90	IV. Henri	90
Vengeance	80	Jena	90
Bellenophon	78	Bojanr	90
Arethisa	51	Charlemagne	90
Retribution	48	Gamer	80
Samson	6	Marengo	80
Tiger	13	Deprot	80
Wasp	13	Mogadon	24
Furious	10	Magellan	16
Caradoe	8	Sidon	14
Inflexible	6	Kamon	10
Desperate	8	Syrus	30
Firebrand	6	Mercur	18
Kalyon ve fırkateyn sınıflarına sonradan katılan gemiler	Queen, Links, Spenks, Trion, Terrible, Sunsprail, Agamemnon	Sonradan katılan gemiler	Jupiter, Napoléon, Souffren, Jean Bart

Rusların Akdeniz'e inme emelleri şüphesiz güçlü bir donanmayı gerektiriyordu ve Karadeniz'deki gücü teknoloji ve personel kalitesi bakı-

²⁰ Besbelli, *aynı eser*, s. 35.

²¹ Fevzi, *aynı eser*, s. 30-31; Besbelli, *aynı eser*, s. 36-38.

mından Osmanlı'nın fevkindeydi. Karadeniz'deki gemilerinden başka Azak Denizi ve Tuna Nehri'nde birer filoları bulunuyordu. Ruslar daha 1828-29 savaşında Karadeniz'deki üstünlüklerini ilan etmiş durumdaydılar. Donanmalarını güçlendirmek için 1835-1852 tarihleri arasında 18 kalyon, 1839-1847'de 7 fırkateyn, 1840-1853'de 5 korvet, 1820-1850'de 12 brik, 1835-1852'de 9 uskuna, 1835-1845'de 7 koter ve 1835-1856 yıllarında 2 yat, askerî nakliye amacıyla da 40-400 tonajlarda 31 adet vapura sahip olmuşlardı²². Aşağıdaki tabloda zikredilen Rus gemilerinden de anlaşılacağı gibi, Kırım Harbi'nde ilk deniz muharebesi olan *Sinop Baskını* öncesi iki ülke arasındaki güç farkı belirgin durumdaydı²³:

KIRIM HARBİ'NDE RUSYA'NIN KARADENİZ DONANMASI (1853)					
<i>Geminin Adı</i>	<i>Top Sayısı</i>	<i>İnşa Tarihi</i>	<i>Geminin Adı</i>	<i>Top Sayısı</i>	<i>İnşa Tarihi</i>
Silistre	84	1835	Derning	16	1839
Sultan Mahmud	84	1836	Zabyaka	16	1845
Teri Sivyatitelya	120	1838	Orkilaya	8	1845
Teri Hararef	84	1838	Sokuldaya	8	1845
Gabriel	84	1838	Opil	16	1852
Selefael	84	1840	Soğucakkala	-	-
Ural	84	1840	Setroya	12	1853
XII. Apostol	120	1841	Loç	12	1835
Varna	84	1842	Leki	12	1835
Bagodil	84	1843	Nerok	10	1839
Rostislav	84	1843	Skuri	12	1845
Sivetoslav	84	1845	Beyesnos	10	1845
Fabri	84	1847	Provorniy	10	1845
Çeşme	84	1849	Strela	10	1836
Paris	120	1849	Oryanda	10	1835
Grandük Kostantin	120	1852	Vladimir	400	
İmparatoriçe Mariya	84	1852	Besarabya	260	

²² Gürel, *aynı eser*, s. 18-20.

²³ Fevzi, *aynı eser*, s. 11-15. Rus gemi isimlerinin okunmasında yardımcı olan Dr. Neriman Ersoy'un teşekkür ederim.

Bosforos ve diğer inşa halinde 3 kalyon (Nikolayef'de inşa ediliyor)	120	1853	Gromonec	260	
Flora	44	1839	Kırım	260	
Masembiya	60	1840	Odessa	-	
Sizeboli	54	1841	Kersenes	-	
Medya	60	1843	Elberz	235	
Kagol	44	1843	Yenikala	180	
Kavorna	52	1845	Taman	-	
Kulefahi	60	1847	Beyaz	136	
Reylavi	20	1840	Moguçiy	-	
Andromak	18	1841	Molodela	-	
Kalipso	18	1845	Kolkis	120	
Everest	17	1846	Grozni	-	
Aryadna	20	1853	Sertyan Zivezon	-	
Merkür	18	1820	Büyük Petro	100	
Argonot	12	1837	Endi	100	
Femistokal	16	1837	Dargo	100	
Persey	18	1840	Denyob	100	
Tetinyon	12	1840	Beyrut	100	
Learhos	12	1840	Berdansk	90	
Uruas	16	1842	Naganerok	100	
Beneloyi	18	1846	İnkerman	100	
Tesos	18	1845	Mulen	100	
Aşil	16	1845	Meteor	65	
Orfeos	16	1845	Ordinac	-	
Yason	12	1850	Sefromi	40	
Gonets	16	1835	Argonot	40	
Lanuşka	16	1838	Vukin	250	
Selaya	16	1839	Dinar	350	

Savaş ilk yıllarında Osmanlı Donanması toplu hareket etme yerine filolara taksim edildi²⁴. Donanmada görevli İngiliz *Amiral Adolphus Slade* (*Müşavir Paşa*) bu stratejiyi hatalı buldu ve Kaptanpaşa'ya gerekli uyarıları yaptı. Ancak bu karardan geri dönülmemiştir. Hazırlıklar sürerken 1853 Eylül ayı başlarında bir Rus filounun Sinop taraflarında görüldüğü haberi gelmişti. Bu arada Karadeniz kıyılarının muhafazası için Bahriye Feriki *Kayserili Ahmed Paşa* kumandasında bir filo boğazdan çıktı. Boğaz önlerinde kısa bir gezinti yapan donanma düşmana rastlamayınca geri döndü. Ayrıca *Müşavir Paşa* da *Nusretiye* gemisi ile denize açıldı²⁵.

Mısır'dan gelen filonun başında bulunan *Mirliva Hasan Paşa* maiyetine, Mısır askerini Varna'ya nakletmek için 8 gemi verilmişti. Bu filo ayrıca Karadeniz'de karakol görevi de yapacaktı. Hasan Paşa'nın filosu Kasım ayının ilk haftasında çok şiddetli bir fırtınaya yakalandı. *Müşavir Paşa*'nın da tanık olduğu fırtına sonrası filo İstanbul'a döndü²⁶.

Bu esnada Mısır'dan gelen *Pervâz-ı Bahrî* adlı keşif gemisi *Ereğli* açıklarında Rus firkateyni *Vladimir* ile savaşa tutuştu ve Rus gemisi tarafından esir alındı. Gemiye, esir alan Rus komutan şerefine *Kornilof* adı verildi²⁷. Bu geminin zaptından bir gün önce, 16 Kasım'da *Besarabya* adlı Rus savaş gemisi *Medâr-ı Bahrî* adlı Osmanlı ticaret gemisini ele geçirdi. Ayrıca zaman zaman Rus korsan gemilerinin Osman gemilerine saldırı haberleri duyuluyordu²⁸.

İstanbul'un Kafkasya ile irtibatı deniz üzerinden sağlandığı için, Batum ve Doğu Karadeniz limanlarına mühimmat sevk etmek görevi, *Patrona Mustafa Paşa* komutasında 6 gemiden oluşan bir filoya verilmişti. Bu filoda *Feyz-i Bâri*, *Mecidiye*, *Sâik-i Şâdi*, *Taif*, *Ereğli* ve *Muhbir-i Sürûr* vapurları bulunuyordu. Mustafa Paşa filosu 21 Ekim 1853'te Boğaz'dan ayrıldı. Bu arada Kasım ortasında Trabzon'a cephane götüren gemiyi ye-

²⁴ BOA, A. AMD, nr. 51/34; Fevzi, *aynı eser*, s. 23-25; Besbelli, *aynı eser*, s. 41-43; Özcan, "aynı tez", s. 68-75.

²⁵ Slade, *Türkiye ve Kırım*..., s. 78-86; Ahmed Lutfî, *Tarih*, IX, s. 90.

²⁶ Özcan, *Rus Donanmasının Sinop* ..., s. 75-79.

²⁷ Nejat Gülen, *Şanlı Bahriye*, İstanbul 2001 (2. Baskı), s. 84.

²⁸ Özcan, "aynı tez", s. 101-102.

değinde taşıyan *Şehper* vapuru, *Kerempe* civarında Rus korsan gemilerinin saldırısına uğradı ise de her iki gemi Sinop'a ulaşmayı başardı²⁹.

Karadeniz'de gittikçe artan Rus tehlikesine³⁰ karşı tedbir almak gayesi ile Bolu-Kastamonu haindeki *Amasra*'nın *İnceburun* mevkilerinde gezerek sahilin güvenliğini sağlamak ve ayrıca Patrona Mustafa Paşa komutasında *Batum*'a mühimmat sevkedecek filoyu korumak üzere bir filo oluşturuldu. *Patrona Osman Paşa* ve *Riyale Hüseyin Paşa* komutasındaki bu filoda *Avnillah*, *Nizâmiye*, *Nesim-i Zafer*, *Nâvek-i Bahrî*, *Fazlullah*, *Kaid-i Zafer* ve *Dimyat* fırkateynleri, *Feyz-i Mabud*, *Gül-i Sefid*, *Necm-i Efşan*, *Ereğli* ve *Taif* vapurları bulunuyordu. Bunlardan sadece *Ereğli* ve *Taif* vapurları buharlıydı. 5 Kasım'da boğazdan çıkıp görev mahalline giden donanma, şiddetli bir fırtınaya yakalandı. Fırtınada, kumandan gemisi direği kırılmış durumda *Sinop*'a yöneldi. Filo tekrar orada toplandı. Gemilerin çoğu hasarlıydı ve gemiciler yorgun düşmüştü. Hatta gemiler demirledikten sonra yelkenleri sarmak için direğe çıkmağa takatleri kalmamıştı³¹.

Son Osmanlı gemisi *Sinop*'a geldikten 1 gün sonra liman açığında Rus filosu belirdi. Osmanlı Donanma komuta kademesi bir toplantı ile son durumu ele aldı. Ruslara *Sinop*'a 180 mil mesafedeki *Sivastopol*'dan her zaman takviye gelebileceği dikkate alınarak savaşta karar kılındı. Düşman gemilerinin gücü karşısında açık denizde mücadele edilemeyeceği anlaşıncı da demir üzere savaş uygun bulundu. Bu nedenle limandan çıkılmadı. Bu arada Rus kumandanının beklediği yardım 27 Kasım'da yetişti. Yeni gelenlerle birlikte Rus filosu 6 adet üç anbarlı, 2 kapak, 2 fırkateyn ve 3 vapurdan oluştu.

Rus gemileri 30 Kasım 1853'de Osmanlı gemilerinin kaçış yolunu kapamak üzere vapurları liman dışında bırakıp filikaları yedeğe alarak tam yelkenle *Sinop Limanı*'na girdi³². Düşman gemileri limana girerken çoktan ağırlıklarını hazırlamış bulunan *Sinop Valisi Hüseyin Paşa* şehirden kaçmıştı. Halk da valiye uyarak şehri boşalttı³³.

²⁹ Özcan, "aynı tez", s. 81-83.

³⁰ BOA, HR. SYS, nr. 1189/54.

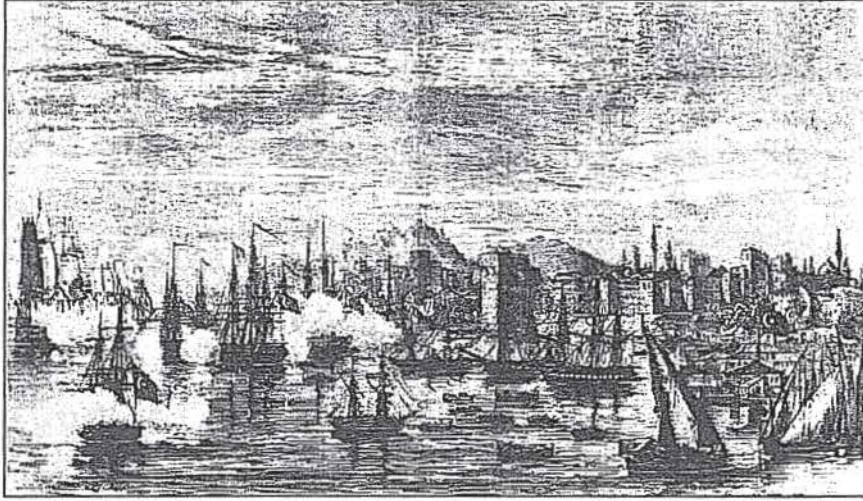
³¹ Slade, *aynı eser*, s. 86-89.

³² BOA, HR. SYS, nr. 903, Lef 67, 73, 74, 75; Mücteba İlgürel, "Rus Donanmasının Sinop Baskını", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, Samsun 1988, s. 163-177.

³³ BOA, A. AMD, nr. 50/30; Fevzi, *aynı eser*, s. 35-39.

Rus gemileri ateş menziline girdiği halde Osmanlı gemilerinden ateş edilmekte tereddüt yaşıyordu. Bunun sebebi ise kumandana verilen Ruslar ateş etmeden karşılık verilmemesi emriydi. Ruslar bundan yararlanarak limana çok rahat girebilmişlerdi. Hatta Nâvek-i Bahrî kumandanı işaretle ateş izni istediye de bir cevap çıkmadı. Fakat Nizâmiye fırkateyni kumandanı Piyale Hasan Paşa, gemisi kuşatılınca emir almadan ilk ateşi açtı. Bunun üzerine bütün gemiler ateşe başladı. Yarım saatlik top atışında dumandan göz güzü görmez olmuştu. Ancak, âni başlayan rüzgar, sisi dağıtmış, bu durumdan yararlanan Ruslar tekrar pozisyon almışlardı. Son saldırıda bütün Osmanlı gemileri hasar görmüştü. Osmanlı gemilerinde o kadar çok asker kaybı vardı ki yedek topçu ve top başına cephane yetiştirecek kimse kalmamıştı. Yanmaya başlayan gemilerin mürettebatından yüzlercesi filikalar yahut seren parçasına tutunarak kurtulmaya çalışırken, boğularak şehit olmuştu. Yoğun Rus ateşinde Osmanlı gemilerinin demir zincirlerinin çoğu kopmuş, kalanlar da demirlerini bırakınca karaya vurarak sakatlanmıştı. Nizamiye fırkateyni yanar vaziyette Kaid fırkateyninin üzerine düşmüş her ikisi beraber yandı. Baskında toplam 11 Osmanlı gemisi batı veya kullanılamaz hale geldi. Batan gemilerden Avnillah ve Feyz-ı Ma'bûd yakın zamanda Sinop tersanesinde inşa edilmişti. Bu gemilerden başka limanda demirli 2 İngiliz ve 6 Türk ticaret gemisi de batmıştı³⁴.

³⁴ BOA, A. AMD, nr. 50/30. Sinop baskını sonrası limandaki hasar gören tersanenin tamirine hemen başlanmıştır (BOA, Sadaret Evrakı Mektubi Kalemî Meclis-i Vâlâ Kısmı (A. MKT. MVL), nr. 73/77. Çalışmaların kısa sürede bitirildiği anlaşılmaktadır. Zira, bir müddet sonra Sinop sahasında Keyvân-ı Bahrî fırkateyn gemisi inşa edildi (A. MKT. NZD, nr. 160/21). Osmanlı Hükümeti Sinop Baskını'ndan sonra halkın 3 yıllık geçmiş vergisini affetti (A. AMD, nr. 81/57; A. MKT. NZD, nr. 201/31) Ayrıca, ev ve dükkânları yananlara yardımda bulunulduğu gibi (A. AMD, nr. 52/50; İrade-Dahiliye (İ.DH), nr. 19646) limanda batan tüccar gemileri sahiplerinin zararları da karşılanmıştı (İrade-Meclis-i Vâlâ (İ. MV), nr. 66738).

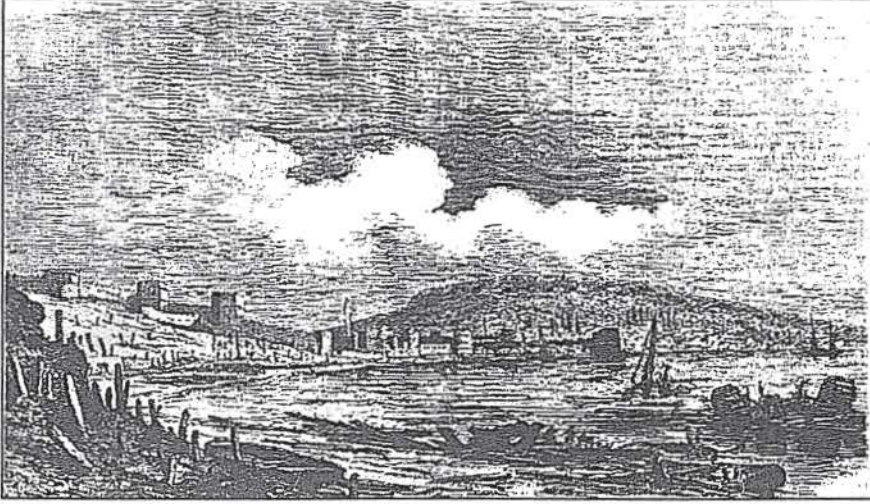
Sinop Baskını

Muharebe esnasında bazı Osmanlı askerlerinin üstün gayret ve şecatleri görüldü. Mesela, Kahraman İmamoğlu Ali Beyin gemisi Nâvek-i Bahrî, karşısına demirli Rus gemisinin ateşiyle perişan olmuştu. Bu durumu gören Ali Bey geminin düşman eline geçmemesi için herkesin gemiyi terk etmesini emrederek, eline geçirdiği bir meşale ile kendisini cephaneliğe atıp gemiyi havaya uçurdu³⁵.

Sinop Baskını 3 saat içinde neticelendi. Buna rağmen *Rus Amirali Nahimof* savaş dışı kalmış, karaya vurmuş Osmanlı gemileri üzerine gülle ve yağlı paçavra atmaya devam etmiş ve savunmasız kalmış birçok Osmanlı askerini bu yolla şehit etti. Sinop Tersanesi ve şehrin önemli bir kısmı da Rus bombardımanında büyük hasar gördü. Ruslar geriye kalan gemilerden Nesim fırkateynini zafer anısı olarak götürmek istedi iseler de çok su aldığı için ertesi gün onu da yağlı paçavrayla yaktılar³⁶.

³⁵ Mufasssal ..., VI, s. 3031-3032; Besbelli, aynı eser, s. 45.

³⁶ Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı-Rus Kırım ..., s. 83-87.

Baskın Sonrası Sinop Limanı

Bu savaşta Osmanlı hafif filosu, 2.989 mevcudundan 2.031'e yakını şehit ve yaralı verdi. Yaralıların 556'sı ağırdı. Sadece 958 kişi yara almadan kurtulabildi. Piyale Hasan Paşada şehitler arasında idi. Patrona Osman Paşa ile 5 zabıt ve 125 kadar asker Ruslarca esir edilmişti. Bütün bunlar karşısında Rusların kaybı 33 ölü er ve 230 yaralıdan ibaretti. Ancak, Rus gemilerinde de önemli hasarlar oluşmuştu. Ruslar hasar gören gemilerini alelacele Sinop Limanı'nda tamir ederek 2 Aralık 1853'de ülkelerine dönmüşlerdi³⁷.

Sinop faciasında askerî kararsızlığı nedeniyle Osman Paşa yanı sıra, birinci derecede sorumlular arasında İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi *Stradford Canning* (Lord de Redcliffe)'in de olduğu kaydedilmektedir. 1853 Nisan'ında İstanbul'a gelen elçi bu krizde önemli bir rol oynamıştı. Kendisi öteden beri Çar I. Nikola'nın şahsî düşmanı olarak tanınmıştı. Elçinin, Padişah ve Bâbüali üzerinde çok büyük bir etkisi bulunuyordu ve savaşın başlaması için yapılan siyasî manevralardaki aktifliği biliniyordu. İngiliz elçisi Karadeniz'e çıkacak Osmanlı filosunun düşmanla boy ölçüşecek birinci sınıf gemilerden oluşmasını engellendiği gibi, filoya İngiliz takviyesi de yapılmamıştı³⁸.

³⁷ Slade, *aynı eser*, s. 86-95; Özcan, "aynı tez", s. 84-95, 103-146; Alan Palmer, *1853-1856 Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu*, (çev. M. Gaspiralı), İstanbul 1999, s.32-41.

³⁸ BOA, A. AMD, nr. 50/32; *Mufasssal ...*, VI, s. 3033-3034; Besbelli, *aynı eser*, 46-47.

Savaşın başlamasından önce İstanbul'a gönderilen Taif vapuru felaketi Saraya ulaştırdı³⁹. Osmanlı Hükümeti bu hezimetten dolayı kimseyi mesul tutmadı. Savaş sırasında gemilerini bırakıp kaçan kaptanlar bir süre görevden uzak kaldıktan sonra tekrar vazifelerine döndüler⁴⁰. Bununla birlikte Sinop sonrası araştırma yapılarak⁴¹, donanma komutanı *Mahmud Paşa* azledildi⁴².

İngiliz ve Fransız gemileri boğazda demirli iken Rusya'nın Sinop baskının gerçekleştirilmesi İngiltere ve Fransa kamuoyunda bir meydan okuma olarak algılandı⁴³ ve harbin başladığının da kesin bir işareti olarak kabul edildi. Bu felaket aynı zamanda İngiltere ve Fransa'nın Rusların Karadeniz'deki güçlerini anlamalarına vesile oldu. Artık İstanbul ve Boğazlar tehlike altında sayılabilir. Boğazlar üzerindeki hassasiyet tekrar gündemin en önemli konusu oldu⁴⁴.

Baskın ardından Boğaz'daki İngiliz *Retribution* ve Fransız *Magadon* vapurları hemen Sinop'a gidip tespit yaparak yaralıları alıp dönmüştü. Bu gemilerle Müşavir Paşa da Sinop'a gelmiş ve dönüşünde Babıâli'ye bilgi vermiştir⁴⁵. Daha sonra Sinop'ta karaya çıkıp etrafa dağılan Bahriye neferleri toplanmış ve batan gemilerdeki cephanelerin çıkarılması için çalışmalara başlanmıştı⁴⁶.

³⁹ BOA, HR. SYS, nr. 903, Lef 69,72, 73; 1189/55; Emin Âli Çavlı, *Kırım Harbi*, İstanbul 1957, s. 20-22.

⁴⁰ N. Iorga, *aynı eser*, 470-471.

⁴¹ BOA, Yıldız Esas Evrakı, nr. 91/43.

⁴² BOA, Sadaret Evrakı Mektubî Kalemi Mühimme (A. MKT. MHM, nr. 62/36); Ahmed Lütfi, *Tarih*, IX, s. 92-93. Sinop yenilgisi ile ilgili olarak Kaptanıderya Mahmud Paşa tarafından bir layiha hazırlanmıştı. Mahmud Paşa'nın kusurlarının araştırılması için Meclis-i Vâlâ bünyesinde Tersâne-i Âmire Nâzırı Zühdü Paşa, Bahriye Meclisi Reisi Ragıb Paşa, Bahriye Feriki Ahmed Paşa, Kapudâne-i Hümayun Ferik Mustafa Paşa ile azadan Salih Paşa ve liman Reisi Mirliha Mahmud Paşa, Liman Memuru Ahmed Paşa yanı sıra bazı zabıtların hazır bulunduğu halde sorgulanmıştı. Hazırlanan rapor Meclis-i Mahsûs'ta da okunmuştur. Bilhassa donanma neferlerine mevsimi geldiği halde kıyılık elbise dağıtılmamış olması ile Mesudiye vapurunun tamiri hususu tartışma konusu olmuştu (A. AMD, nr. 50/38).

⁴³ BOA, A. AMD, nr. 50/43.

⁴⁴ BOA, A. AMD, nr. 50/43.

⁴⁵ Slade, *aynı eser*, s. 86-95.

⁴⁶ Rus baskını sonrası Sinop'un durumu ve devletin aldığı tedbirler: BOA, A. AMD, nr. 50/31; Özcan, "aynı tez", s. 147-200.

Baskın sonrasında Osmanlı Hükümeti, donanma ile kendi başına hareket ettirmeyeceğine dair İngiltere ve Fransa'ya söz vermek zorunda bırakılmıştı⁴⁷. Bu hususta İstanbul'da tartışmalar devam ediyordu⁴⁸. Nihayet, Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti ve İngiltere ve Fransa ittifakı oluştu (12 Mart 1854)⁴⁹. Fransa ve İngiltere Rusya'ya bir nota vererek, Memleketeyn'i boşaltıncaya kadar Karadeniz'de donanma faaliyetinde bulunmaması hususunda kesin bir dille uyarıda bulundular⁵⁰. 27 Mart'ta harbin başladığı ilan edildi. Rusya ile müttefikleri arasındaki harp yapılan alanlar, Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Anadolu kıyılarından başka, Kırım ve Baltık tarafları olmuştu⁵¹.

Osmanlı Devleti'nin Fransa ve İngiltere ile ittifakına karşılık Rusya, bu savaşa Ortodokslara ait kutsal bir savaş havasını vermeye çalıştı. Kutsal Yerler Meselesi'nde Ortodoks haklarının çiğnendiğini ve Çar'ın bunları geri almak için silaha sarıldığı propagandası yapıldığı gibi, Balkanlar'da Rus ajanları Rumlar'a İstanbul'un Yunan Devleti'ne verileceğini telkin etmekteydi⁵². Bu vaatlere kapılan Rumlar, *Trieste* ve *Epir*'de isyan çıkardı. *Yanya* ve *Tırhala*'da Rum çetelerin saldırıları yaşandı⁵³. Babıâli, Yunanistan ile 9 Mart 1854'de siyasî münasebetlerini kesti. Rumların üzerine müttefik harekâtı düzenlendi. Yunan Hükümeti'ne ultimatom verildikten sonra Atina'nın *Pire Limanı* işgal edildi⁵⁴. Ayrıca Yunanistan'ın ablukaya alındı⁵⁵. Teselya ve Epir ayaklanmaları bizzat Fuad Paşa'nın bölgeye ulaşmasıyla etkisiz kılındı⁵⁶.

⁴⁷ Slade, *aynı eser*, s. 126-129, 140-145; Besbelli, *aynı eser*, s. 56-57.

⁴⁸ BOA, A. AMD, nr. 53/9.

⁴⁹ BOA, HR. SYS, nr. 903/4, Lef 1-13; Cevdet-Hariciye, nr. 2512, 5404; Gürel, *aynı eser*, s. 45-53. Sinop baskınının Rusya ve Avrupa'daki yankıları için bk. Özcan, "aynı tez", s. 200-217.

⁵⁰ Mufasssal ..., VI, s. 3035.

⁵¹ İttifak anlaşması ardından müttefikler, Osmanlı Devleti'nden Karadeniz'in durumu ve donanmalarının barınabilecekleri yerler hususunda bilgi istemişti. Limanların durumuna dair ilgili birimlerden gelen yazılar Bahriye Meclisi'nde görüşüldü. Ayrıca Sivastopol Limanı'nın da bir haritası da dosyaya eklendi: BOA, HR. MKT, nr. 75/40.

⁵² BOA, HR. MKT, nr. 80/21.

⁵³ BOA, HR. MKT, nr. 92/2.

⁵⁴ Slade, *aynı eser*, s. 112-115; Besbelli, *aynı eser*, s. 59.

⁵⁵ Karal, *aynı eser*, s. 237-238.

⁵⁶ Mufasssal ..., VI, s. 3037-3038; Danişmend, *aynı eser*, IV, s. 151, 153; Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye*, (yay. Haz. B. S. Baykal), Ankara 1987², III, s. 1-8.

Fransa ve İngiltere'nin Rusya'ya savaş ilanı sonrasında *Odessa*'da bulunan konsolos ve vatandaşlarını almak üzere buharlı bir İngiliz savaş gemisini, mukaleme bayrağı çekili olduğu halde bölgeye ulaştı. Ruslar, devletlerarası hukuka tamamen aykırı surette bu gemiye sahil istihkâmlarından ateş açtılar. Bunun üzerine 5 İngiliz ve 3 Fransız buharlı savaş gemisinden oluşan filo *Odessa Limanı*'na gelerek 10 saat süren şiddetli bir bombardıman yaptı (22 Nisan 1854). Bu bombardıman sonunda bir kısım Rus istihkamları tahrip edildi. Saldırıda 15 Rus gemisi de batırıldı veya yakıldı. Donanma tesisleri harap oldu. Müttefikler cephane dolu 3 Rus gemisini ele geçirildi. Aynı şekilde Temmuz 1854 ortalarında bir İngiliz-Fransız filosu Tuna ağzlarından biri üzerinde bulunan *Sünne Kasabası*'nı bombalandı. Bu operasyonda, Osmanlı Donanması'na mensup Peyk-i Ticâret vapuru da katıldı. Sünne bombardımanından sonra Tuna ve bu nehrin Karadeniz'e dökülen ağızları abluka altına alındı⁵⁷.

Ruslar *Odessa* baskınına Tuna cephesinde yeniden taarruza geçerek karşılık vermek istedi. Hedefte *Silistre* vardı. Ancak, bölgede cereyan eden savaşlarda başarısız olup, *Silistre* muhasarasını kaldırarak, Memleketeyn'i tahliye etmeleriyle savaşın birinci safhası sona ermiş oluyordu⁵⁸.

Savaşın bundan sonrası seyri için müttefikler arasında fikir birliği bulunmuyordu. Yapılan değerlendirmelerde, Rusları bir an önce barışa zorlamak için savaşın Kırım'a intikal ettirilmesi görüşü ağırlık kazandı. Kırım, Rusya'nın Boğazlar istikametinde kullandığı ve kara ve deniz güçlerinin deposu durumundaydı. Bu teklif İngiltere tarafından gelmişti. *Sivastopol*'un tahribi Rusya'nın saldırgan gücünü yok edecekti⁵⁹.

Rusya'nın *Sivastopol*'da Prens Menşikof komutasındaki filosu, 3 ambarlı 10 kalyon, 4 fırkateyn, 6 korvet ve 1 kapak ve bir çok vapurdan oluşuyordu. Ancak bunların çoğu *Sinop*'ta hırpalanmıştı. Müttefiklerden İngilizler, 3 adet ambarlı, 3 kapak, 3 fırkateyn, 7 korvet ve 10 süratli vapuru *Sivastopol*'a ulaştırdı. Fransa'nın 2 adet 3 ambarlı, 15 kapak, 21 fırkateyn ve 15 vapuru bölgedeydi. Savaş boyunca gemi sayısı sürekli artmıştı. Osmanlı Donanması ise *Kayserili Ahmed Paşa* komutasında, başta Mahmu-

⁵⁷ Slade, *aynı eser*, s. 131-135; *Mufasssal ...*, VI, s. 3040-3041; Besbelli, *aynı eser*, s. 54-56.

⁵⁸ Fevzi, *aynı eser*, s. 32-40; Slade, *aynı eser*, s. 154-166; Çavlı, *aynı eser*, s. 23-29; *Mufasssal ...*, VI, s. 3041-3044.

⁵⁹ Iorga, *aynı eser*, s. 481-487; *Mufasssal ...*, VI, s. 3048-3070.

diye ve Teşrifîye kalyonları olmak üzere 10 kalyon, 18 fırkateyn, 9 korvet ve 7 buharlı gemi ile savaşa katılım göstermişti⁶⁰.

Müttefik güçleri Eylül 1854 sonlarında Kırım'a ulaştı. Ancak Kırım'da başlayan mücadele umulanın aksine uzun sürdü. Bilhassa müttefiklerin kara ve deniz birlikleri arasında tam bir uyumun sağlanamaması zaferi geciktirdi⁶¹.

Müttefiklerin başlıca amacı Sivastopol'u almaktı. Ruslar, Sinop'ta hasar gören gemilerle müttefiklere karşı koyamayacaklarını bildikleri için bunları liman ağzında batırarak yolu kapamak maksatlı kullanmışlardı. Müttefikler donanma ile Sivastopol'u denizden sıkıştırmak suretiyle buradaki tabyaların susturulmasını ve hatta düşürülmesini ummaktaydılar. Ancak saldırılarda iki müttefik gemisi hasar görmüş, 500 bahriye askeride ölmüştü. Savaşın ilerleyen dönemlerinde Sivastopol üzerindeki baskılar artırıldı⁶².

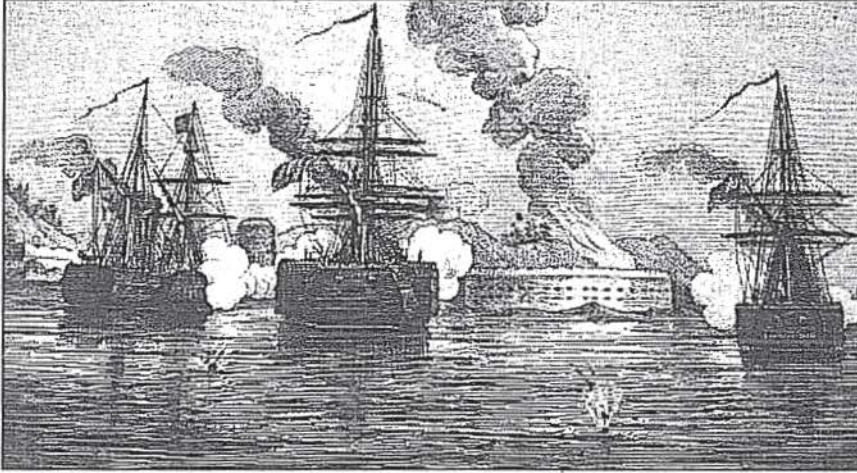
Sivastopol Önünde Müttefik ve Rus Donanmalarının Pozisyonları

⁶⁰ Fevzi, *aynı eser*, s. 57.

⁶¹ Aristide Calani, *Crimea*, Napoli 1855, I, s. 1 vd; Palmer, *aynı eser*, s. 69 vd.

⁶² BOA, İ. DH, nr. 20496.

Sivastopol'da çarpışmalar sürerken konuya siyasî bir çözüm bulmak ve savaş sonrası durumu belirlemek amacıyla 15 Mart 1855 tarihinde ikinci defa olarak Viyana Kongresi toplandı⁶³. Rusya'nın Viyana kararlarını kabul etmemesiyle müttefikler 4 Haziran 1855 tarihi itibarıyla karadan saldırı başladı⁶⁴. Sivastopol'u savunan en önemli mevki *Malakof* tabyalarıydı. Buranın alınması durumunda limandaki Rus Donanması'nın tahribi kolaylaşacaktı. Bölgede çok kanlı savaşlar meydana geldi. Karşılıklı birçok kayıp yaşandı. 30 kadar müttefik gemisi Azak Denizi'ne girmişti. 4-7 Eylül 1855'de donanmanın da katıldığı genel saldırı ile Rus tabyaları zaptedildi. Osmanlı donanmasından Mahmudiye ve Teşvikiye gemileri bombardımanda etkin rol aldı⁶⁵. Hatta Mahmudiye gemisinin hızlı hareket edişi halk arasında bir efsanenin de doğmasına neden oldu⁶⁶.

Sivastopol'da Deniz Muharebeleri

⁶³ Türkgeldi, *aynı eser*, I, s. 41-81.

⁶⁴ BOA, HR. MKT, nr. 86/66.

⁶⁵ Slade, *aynı eser*, s. 174-259.

⁶⁶ Gülen, *aynı eser*, s. 91-92. Geminin kendiliğinden bir iskele bir sancağa dönerek her iki taraf topraklarıyla Sivastopol'u dövdüğü anlatılıyordu. Halbuki gemi küçük ve seri bir buharlı gemi tarafından çevrilmekteydi.

Bir çok Rus zabıt ve kumandanın telef olduğu ilk Sivastopol bombardımanı haberleri İstanbul'da büyük bir sevinçle karşılanmıştı. Zafer sevinci her tarafı sarmış ve İstanbul halkı büyük kalabalıklar halinde:

“Sivastopol önünde yatar gemiler
Atar nizam topunu yer gök inler”

Nakaratını hep bir ağızdan söyleyip nümayiş yapmışlardı⁶⁷.

Sivastopol muharebesinin beklenenden uzun sürmesi, karada olduğu kadar denizde de müttefik kayıplarını azımsanmayacak düzeye çıkarmıştı. *Balaklava Limanı*'ndaki savaş gemilerinden 18'i fırtınaya dayanamayıp batmıştı. Kayıplar arasında 2 de Osmanlı gemisi bulunuyordu⁶⁸. Bununla birlikte çetin mücadelelere sonucu 8 Eylül'de Sivastopol düştü⁶⁹. 10 Eylül'de müttefikler Sivastopol şehrine girdiler. İngilizler ilk olarak Sivastopol Limanı'nı ve tersanesini tahrip etti⁷⁰.

Sivastopol sonrasında İngiltere, Baltık Denizi tarafından da büyük bir saldırı hazırlığı yaparken, Rus Çarı Nikola öldü. Yeni Çar ise işi daha ileri götürmeyip barışı kabul etti⁷¹.

Rusya'nın kesin mağlubiyetiyle sona eren Kırım Harbi ardından imzalanan ve 34 maddeden oluşan *Paris Antlaşması*, görünüşte Osmanlı lehine idi. Rus tehlikesini engelliyordu. Ancak kongreye kazananlar safında katılan Osmanlı, kaybeden Rusya ile Karadeniz'de aynı kısıtlamalara tabi tutuldu.

Paris Antlaşması'nın 4, 9, 10, 11, 14, 15 ve 19. maddeleri denizlerle ilgili hükümleri içermektedir. 11., 13. ve 14. maddelerde Karadeniz'in durumu ortaya konulmuştur. Buna göre Karadeniz tarafsız hale gelecek, bütün milletlerin ticaret gemilerine açık olacak, fakat harp gemilerine kapatılacaktı. Osmanlı ve Rusya Karadeniz kıyılarında ne tersane, ne de donanma bulunduracaklardı. İki devlet kıyılarının muhafazası için hafif savaş gemisi sayılarını aralarında özel anlaşma ile belirleyeceklerdi. Bu özel anlaşma *Paris Antlaşması*'na eklenecek ve onun bir bölümü olacaktı. Aynı

⁶⁷ Çavlı, *aynı eser*, s. 33.

⁶⁸ Slade, *aynı eser*, s. 210-213; Besbelli, *aynı eser*, s. 76-77.

⁶⁹ BOA, *Sadaret Evrakı Mektubî Kalemî Nezaret ve Devâir (A. MKT. NZD)*, nr. 160/21.

⁷⁰ William Miller, *The Ottoman Empire 1801-1913*, Cambridge 1913, s. 199-243; Gürel, *aynı eser*, s. 77-103; Besbelli, *aynı eser*, s. 87-88.

⁷¹ Fevzi, *aynı eser*, s. 67-69; Çavlı, *aynı eser*, s. 30-38; *Mufasssal ...*, VI, s. 3050-3069.

zamanda öteki devletler bu gemilerin yarısını aşmayacak derecede bir kuvveti, fermana dayanarak, İstanbul boğazından geçirmek hakkına sahip olacaklardı. Bunlar Osmanlı devletine karşı bir taarruz halinde 1853'te olduğu gibi hareket edebileceklerdi⁷².

Esas cephesini Kırım'da bulmuş olan bu savaş, büyük bir Avrupa savaşı olup, gelecekte modern savaşların ne ölçüde cereyan edeceğini de gözler önüne sermesi bakımından önem taşımaktadır. Yüz binlerce askerin on binlerce kilometre uzaklıktan, her türlü mühimmatıyla beraber Kırım'a taşınmaları, askerî amaçlı demiryolları, inşası, telgraf hattının çekilmesi ve modern anlamda, özellikle zırhlı-buharlı gemilerden oluşan donanma faaliyetleri, savaşın boyutlarındaki cesameti gözler önüne sermeye yeterlidir⁷³.

⁷² BOA, *İrade-Hariciye*, nr. 6535. Paris Antlaşması'nın 4. maddesinde Sivastopol, Balaklava, Kamış, Gözleve, Kerç ve Kılburnu şehir ve limanlarıyla diğer işgal altındaki yerlerin Ruslar'a iadesini öngörüyordu. 10. maddede Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının yabancı savaş gemilerine kapalı olacağına dair 13 Temmuz 1841 tarihli antlaşma yürürlükte kalacaktı. 11. maddede, Karadeniz'in tarafsız olup bütün milletlerin ticaret gemilerine açık olduğu vurgulanıyordu. Antlaşmanın 14. ve 19. maddelerindeki istisnalar dışında Karadeniz, bu denizde kıyısı bulunan devletler ve diğerlerinin savaş gemilerine kapalı olacaktı. Buna ek bir maddede, Karadeniz'den çekilecek müttefik ordularının denizden naklinde kullanılacak olan savaş gemileri hariç tutulacaktı. Antlaşmanın 13. maddesi Osmanlı Devleti ve Rusya'nın Karadeniz kıyılarında tersane bulundurmamalarını ihtiva ediyordu. 14. madde, Osmanlı ve Rusya'nın Karadeniz'de bulunduracakları savaş gemilerinin nitelik ve sayısı hakkındaki, bu antlaşmaya eklenmiş özel antlaşmanın, barış antlaşmasına imza koymuş olan devletlerin onayı olmadan değiştirilemeyeceğini öngörü-yordu. 15. maddede, Viyana Kongresi'nde, birkaç devletin topraklarını ayıran veya bunların içinden geçen nehirlerde trafik için konulmuş olan yöntem ve kurallar, Tuna Nehri ve Boğazları için de yürürlükte olacaktı. Bu nehirde seyredecek gemilerden ve bunların yüklerinden vergi alınmayacaktı. 16. maddede de Osmanlı, Rusya, Avusturya, Fransa, İngiltere, Prusya ve Sardunya devletlerinden atanacak birer delega ile kurulacak olan komisyon, İshakça'dan beri Tuna boğazları ile bu boğazlar bölgesindeki denizi tıkamakta olan engelleri giderip emniyeti sağlayacaktı. Antlaşmanın 19. maddesinde Tuna hakkındaki esasların yerine getirilmesi için antlaşmada imzası olan devletlerin Karadeniz'deki ağızlarında ikişer gemi bulunduracaklarını hükme bağlamıştı (Daha fazla bilgi için bk. Fevzi, *aynı eser*, s. 149-161; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara 1953, I, 341-368; Danişmend, *aynı eser*, IV, s. 174-182; Besbelli, *aynı eser*, s. 87-88, s. 94-95; Karal, *aynı eser*, V, s. 245-246; Türkgeldi, *aynı eser*, I, s. 83-161; Uçarol, *aynı eser*, s. 205-211; Fuat Andıç-Süphan Andıç, *Kırım Savaşı Âli Paşa ve Paris Antlaşması*, İstanbul 2002, s. 47-120.

⁷³ Kemal Beydilli, Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, (Ed. E. İhsanoğlu), İstanbul 1994, I, s. 97.

Kırım Harbi, Osmanlı Devleti'ni yalnız ekonomik yönden etkilemekle kalmamış⁷⁴, 1839 Tanzimat süreci ile başlayan ve devletin bütün kurumlarını kapsayan ıslahat hareketlerini ve bu arada tersane ve donanma işlerinde girilen reform çabalarını da olumsuz etkilemişti. 1845-1853 seneleri arasında büyük bir gayretle meydana getirilen Türk deniz gücünün kısmen de olsa Sinop Baskını'nda yakılması, denizciliğimize Navarin'den sonra indirilen yeni bir darbe olmuştu. Paris Antlaşması'nın hükümlerine göre Karadeniz sahilinde bulunan ve denizcilik geleneği çok eskilere dayanan tersanelerin çalıştırılmaması da⁷⁵, Türk denizciliğine Sinop kadar ağır bir darbe olmuştur. Kırım Harbi'nden sonra denizciliğe ne kadar muhtaç olduğu anlaşılmış, bilhassa Sultan Abdülaziz zamanında bu sorunun başlı başına ele alınması gereği kabul edilerek, bir nezaretin kurulması kararlaştırılmıştı⁷⁶.

Rusya bu savaşta müttefiklere gösterdiği direnişle hatırı sayılır bir güç haline geldiğini göstermişti. Her ne kadar Sivastopol'da donanmasını ve tersanelerini kaybetmiş ise de kara kuvvetlerin bu kadar kaybı bulunmuyordu. Ruslar, Paris Antlaşması'yla Karadeniz'de kaybettikleri statüyü değiştirmek için sadece 15 yıl beklediler. Avrupa'daki dengeleri kollamaya başlayıp, 1870'de Fransız-Alman mücadelesinden yararlanarak, Paris Antlaşması'na taraf ülkelere ortak bir nota verip, antlaşmanın ilgili maddelerini tanımadıklarını ilan ettiler. Bu durum 1871 tarihli *Londra Antlaşması*'yla da resmîyet kazandı⁷⁷.

İngiltere bu savaşla Akdeniz ve Hindistan'a giden ticaret yollarına verdiği önemi göstermiş oldu. Zira, kazanan tarafta olduğu halde hiçbir toprak kazancının olmaması bunu göstermektedir. Rusya'nın Karadeniz'deki deniz gücünün yok edilmesi İngiltere'nin sömürgeleri ve ticari faaliyetleri açısından kıymetli bir garanti oldu⁷⁸. İngiltere, 1871 yılına kadar Rusları boğazda durdurma politikası güttü. Bu tarihten sonra ise Doğu

⁷⁴ Mesela, Osmanlı Hükümeti müttefik ordu ve donanmalarının masrafları yanı sıra (*BOA, HR. MKT*, nr. 74/50; 87/41; 93/38; 94/47; 94/69; *Cevdet-Hariciye*, nr. 8375), hasar gören gemilerin tamirini de üstlenmişti. (*A. MKT. MHM*, nr. 61/62). Kırım Harbi dolayısı ile yapılan masraflar hususunda çok daha fazla ilgi için bk. Besim Özcan, *Kırım Savaşı'nda Mâlî Durum ve Teb'anın Harb Siyaseti*, Erzurum 1997, s. 20 vd.

⁷⁵ Türk geldi, *aynı eser*, I, s. 211-226.

⁷⁶ Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahât Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul 1985, s. 216-218, 291, 324.

⁷⁷ Uçarol, *aynı eser*, s. 250-251.

⁷⁸ *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı-Rus Kırım ...*, s.172-173.

Akdeniz’de karşılamayı uygun gördü ve burada Malta’dan başka Kıbrıs’ı da üs olarak ele geçirdi. Fransa’nın kazançları ise daha ziyade ekonomikti. Akdeniz’deki durumunu muhafaza etti.

Kırım Harbi, buhar kuvvetinin gemilere uygulanışı ile birlikte deniz topçuluğunun da gelişmeye başladığı bir zamana da tesadüf etmişti. Savaş süreci, zırhlı gemilerin yapılmasına, savaş gemilerinin yeni bir sistemle silahlandırılmaya başlanmasına ve mayın silahının kullanılmasına önyak olması bakımından da önemli bir süreci işaret etmekteydi⁷⁹.

KIRIM HARBİ’NDE DENİZ HAREKÂTI KRONOLOJİSİ (1853-1856) ⁸⁰	
TARİH	VAK’A
28 Şubat 1853	Rusya Bahriye Nazırı, Donanma Komutanı, aynı zamanda Finlandiya Genel Valisi Amiral Prens Menşikof başkanlığındaki heyetinin İstanbul’a gelişi.
21 Mayıs 1853	Rus heyetinin İstanbul’dan ayrılışı.
21 Mayıs 1853	Rusya’nın, Menşikof’un verdiği ültimatoma kabulüne kadar Memleketeyn (Eflak-Buğdan)’i işgal edeceğini bildirmesi.
Haziran 1853	Osmanlı Donanması’nın Büyükdere önlerinde toplanması. Boğazda savunma tertipleri ve işaret istasyonlarının kurulması.
5 Haziran 1853	Adriyatik taraflarındaki Ahmed Paşa filosunun İstanbul’a gelişi.
25 Haziran 1853	İngiliz ve Fransız filolarının Beşike Körfezi’ne gelişleri.
3 Temmuz 1853	Rusların Memleketeyn’i işgal etmeleri.
8 Temmuz 1853	Karadeniz Boğazı’nın kuzey kısmında ve Boğaz’ın 10 mil uzağında ilk defa bir Rus fırkateyninin görülmesi ve Viyana Kongresi’nin toplanması.
10 Temmuz 1853	Karadeniz Boğazı bölgesinde keşif ve emniyet tertibatının kuruluşu.
Temmuz 1853 ortası	Mısır deniz ve kara kuvvetlerinin İskenderiye’den hareketi.

⁷⁹ Fevzi, *aynı eser*, s. 1; Mitchell, *aynı eser*, s. 101-102; Besbelli, *aynı eser*, s. 4.

⁸⁰ Danişmend, *aynı eser*, IV, s. 141-182; Fuat Andıç-Süphan Andıç, *aynı eser*, s. 125-126; Helmut Pemsel, *Weltgeschichte der Seefahrt*, Wien-Graz 2005, 6/II, s. 796-800.

Ağustos 1853 ortası	Mısır filosu ve kara birliklerinin İstanbul'a gelişi.
25-26 Eylül 1853	Osmanlı Meclis-i Meşvereti'nin, Rusların Memleketeyn'i boşaltmamaları halinde, savaş ilanı kararını alışı.
29 Eylül 1853	Savaş ilanına dair Padişah iradesinin çıkışı. Bir İngiliz ve bir Fransız savaş gemisinin İstanbul'a gelmesi.
Ekim 1853 başları	Rus tehdidine karşı bir hafif Osmanlı filosunun Karadeniz nakliyatını korumak ve kışın Sinop'ta üstlenmek üzere Karadeniz'e çıkışı.
4 Ekim 1853	Rusya'ya resmen savaş ilanı.
14 Ekim 1853	Memleketeyn'in boşaltılması için Rumeli Orduları Komutanı Ömer Paşa'nın Ruslara ultimatom verışı.
23 Ekim 1853	Tuna'da ilk ateşin açılmasıyla savaşın başlaması. Mısır filosunun, kara birliklerini Varna'ya nakli. Patrona Mustafa Paşa filosunun Doğu Karadeniz'e açılmak üzere Boğaz'dan çıkışı.
2 Kasım 1853	İngiliz ve Fransız donanmaları İstanbul'da.
5 Kasım 1853	Patrona Osman Paşa filosunun Karadeniz'e çıkması
17 Kasım 1853	Mısır filosunun Boğaz'a dönüşü.
24 Kasım 1853	Patrona Mustafa Paşa filosunun Karadeniz'den dönmesi. Rus filosunun Sinop önlerinde gözükməsi.
27 Kasım 1853	Sinop limanı önlerindeki Rus filosunun Sivastopol'dan bir filo ile takviyesi.
30 Kasım 1853	Sinop baskını ve Osmanlı gemilerinin yakılması.
2 Aralık 1853	Taif vapurunun Sinop faciası haberini İstanbul'a getirişi. Rus filosunun Sinop'tan ayrılması.
4 Aralık 1853	Bir İngiliz ve bir Fransız savaş gemisinin Sinop'a yollanması. Sinop vak'asından sonra İstanbul'un müdafaasız kaldığının İngiltere ve Fransa'ya bildirilişi. Hazine-i Hassa Kumpanya vapurlarından bir kısmının silah ve askerle donatılmasına başlanması.
9 Aralık 1853	İngiliz ve Fransız savaş gemisinin Türk personel ve yaralılarını Sinop'tan İstanbul'a getirmesi.
17 Aralık 1853	İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı'nın 4 Aralık tarihli müracaatına olumlu cevap vermeleri. Kaptan Mahmud Paşa'nın azli.
Aralık 1853 sonu	Bir Avusturya vapurunun Sinop baskınından kurtulanları İnebolu'dan İstanbul'a getirmesi.

3 Ocak 1854	İngiliz ve Fransız filolarının Karadeniz'e çıkmaları. Beş Osmanlı savaş gemisinin Şektevil'e kuvvet naklı. İngiltere ve Fransa'nın Sivastopol'a gönderilen gemi ile, Anadolu kıyılarına yapacağı bir taarruzu önlemek amacıyla Karadeniz'e çıkmış olduklarını Rusya'ya bildirmeleri.
24 Ocak 1854	Sivastopol'a gönderilen bir Fransız savaş gemisi ile Memleketeyn'in boşaltılmasına kadar Rus filosunun 15 gün içerisinde limanlarına çekilmelerinin istenmesi.
6 Şubat 1854	Bir Osmanlı filosunun Trabzon ve Batum'a taşıma işleri için görevlendirilişi.
9 Şubat 1854	Rus ordularına Tuna'yı aşma emrinin verilmesi.
17 Şubat 1854	Ruslar'ın Boğaz mıntıkasında Medâr-ı Ticaret vapurunu ele geçirmeleri.
1 Mart 1854	Epir ve Teselya'da Yunan ayaklanması.
9 Mart 1854	Babıâli'nin Yunanistan ile siyasi münasebetlerini kesmesi.
12 Mart 1854	Osmanlı-İngiltere ve Fransa ittifakı.
27 Mart 1854	Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'nın Rusya'ya savaş açması.
Mart 1854 sonları	İngiliz ve Fransız filosunun Balçık limanına ulaşması.
1 Nisan 1854	Rum asilere karşı Narda zaferinin kazanılması.
22 Nisan 1854	Bir müttefik filosunun Odessa'yı bombardımanı ve Tuna'yı abluka edişleri.
5 Mayıs 1854	Fransızların Piré ve Atina'yı işgalleri
6 Mayıs 1854	Osmanlı filosunun Balçık'a gidişi.
11 Mayıs 1854	İngiliz Müşavir Paşa'nın Feyz-i Bârî vapuru ile Kırım'a gidişi.
15 Mayıs 1854	Kafkasya'ya gidecek Osmanlı filosunun müttefikler tarafından önlenmesi.
19 Mayıs 1854	Varna'daki müttefik kara ve deniz kuvvetleri komutanlarının toplantısı.
24 Mayıs 1854	İki Osmanlı fırkateyni ile bir İngiliz kalyonunun Kafkasya'ya hareketi. Gelibolu'daki müttefik kara kuvvetlerinin bir kısmının deniz yoluyla Varna'ya taşınması.
25 Haziran 1854	Ruslar'a karşı Silistre Zaferi.
3 Temmuz 1854	Karadeniz'de görevli gemiler dışında Osmanlı donanmasının diğer gemilerinin Boğaz'a dönmesi.

Temmuz 1854 ortaları	Bir müttefik filosunun Sünne'yi bombardımanı. Besarabya adlı Rus gemisinin iki Osmanlı ticaret gemisini Kerempe-Amasra önlerinde yakışı.
29 Temmuz 1854	Osmanlı filosunun çıkarma araçlarıyla Karadeniz'e açılışı.
2 Ağustos 1854	Osmanlı filosunun Varna'ya ulaşması. Kırım'a çıkarma hazırlıklarının hızlanması.
15 Ağustos 1854	Bir Fransız filosunun Baltık'taki Aland Adaları merkezi Bumersund'u ele geçirmesi.
8 Eylül 1854	Osmanlı-İngiliz ve Fransız filolarının Balçık önlerinde buluşması.
12 Eylül 1854	Müttefik filonun Kırım'ın batısı açıklarında buluşarak Gözleve'ye demirleyişleri.
13 Eylül 1854	Gözleve'nin müttefikler eline geçişi.
23 Eylül 1854	Rusların gemi batırmak suretiyle Sivastopol Limanı ağzını kapatmaları.
26 Eylül 1854	Müttefiklerin Balaklava Limanı'nın işgal edişi.
17 Ekim 1854	Sivastopol'un denizden ilk bombardımanı.
14 Kasım 1854	Lodos kasırgası ve müttefiklerin zarar görüşü.
15 Ocak 1855	Azak ve Karadeniz Rus limanlarının müttefik donanmaları tarafından abluka edilişi.
26 Ocak 1855	Müttefiklerin Torino Anlaşması ve Sardunya Krallığı'nın ittifaka katılışı.
2 Mart 1855	Çar Nikola'nın ölümü ve II. Aleksandr'ın Çar oluşu.
15 Mart 1855	İkinci Viyana Konferansı.
25 Mayıs 1855	Müttefik filolarının Azak Denizi'nde harekâta başlaması.
Haziran 1855 ortaları	Azak Denizi harekâtının sona ermesi.
17 Haziran 1855	Sivastopol'un kara ve denizden bombardımanı.
8 Eylül 1855	Rusların Sivastopol'dan çekilmeye başlaması.
11 Eylül 1855	Sivastopol'un alınması.
25 Şubat 1856	Paris Konferansı'nın açılması.
27 Şubat 1856	Mütareke akdi.
30 Mart 1856	Paris Barış Antlaşması'nın imzalanması.